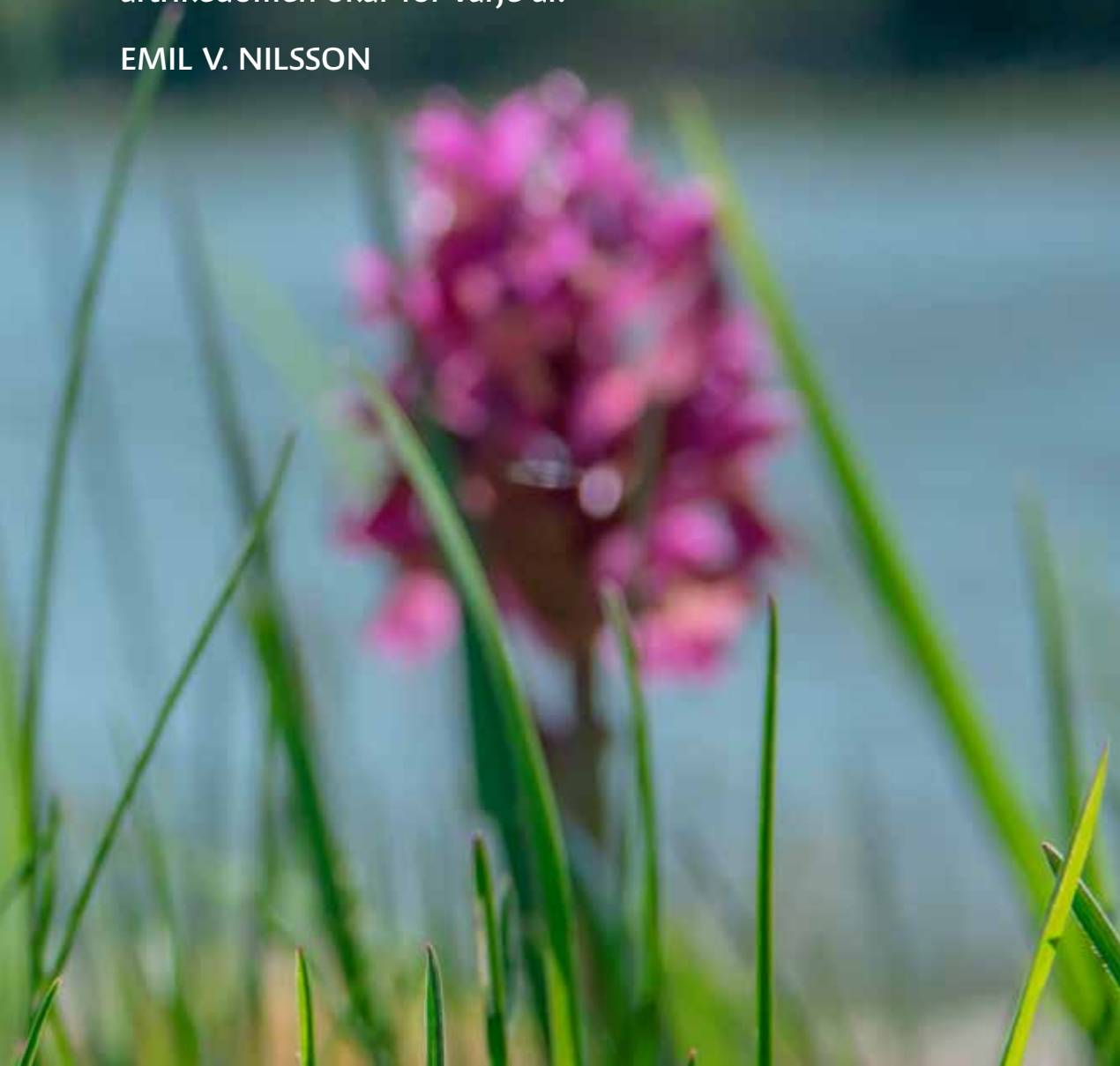

Han är ängarnas förkämpe i Roslagen

Nils Hydén är fjärlsexperten som såg hur mnemosynefjärilen försvann från föräldragården när markerna växte igen. Nu har han arbetat i trettio år för att få ängsmarken tillbaka och artrikedomen ökar för varje år.

EMIL V. NILSSON

För att komma till Nils Hydén kör man förbi Östhammar i Uppland ut på halvön som kallas Söderön. Väl framme vid gården kan man blicka ut över Östhammarsfjärden i söder.

Sedan 22 år tillbaka har Nils hävdad ängsmarkerna som tillhör gården. På senare tid har han även utökat området som han sköter om till att också innefatta andra marker. Nu är det 8,7 hektar ängsmark som han fagar, slår och bärgar hö på.

På de marker som tillhörde gården gick det betesdjur fram till 1950, sedan bar det sig inte längre. Det finns fortfarande båsar för åtta kor och två hästar i ladugården. När Nils föräldrar köpte gården 1962 var jordbruksmarken redan avstyckad.

Det är en varm vårdag den 19 maj när jag besöker Nils. Vi promenerar ner mot havsstranden där det varit en kohage tidigare. Efter att betet upphörde växte området igen

med hägg *Prunus padus*, klibbal *Alnus glutinosa* och gran *Picea abies* fram till för tio år sedan. Då avverkade markägaren de flesta av träden och efter det har Nils slagit av växtligheten på sensommaren när majoriteten av de vilda växterna blommat och bildat frö. Här växer det nu älväxing *Sesleria uliginosa*, gullviva *Primula veris* och några få grupper med klasefibbla *Crepis praemorsa*. Många som har stugor i närheten promenerar förbi på försommaren och njuter av blomsterprakten.

– Vi ska gå ner till strandkanen och titta på en speciell växt, säger Nils och vandrar mot en sank strandäng med långa steg.

Här gick korna och betade förr i tiden. Nu är stora delar av strandängen täckt av doftmyskgräs *Hierochloë odorata*. Det blommar tidigt på säsongen och växer på den här typen av fuktiga marker. Gräset doftar av kumarin när jag gnuggar det mellan mina fingrar.

Nils Hydén är ängsmarkernas förkämpe i Roslagen där han hävdar 8,7 hektar ängsmark, från en ordentlig fagning i april till att markerna ska slås och höet ska torka framåt sensommaren. FOTO: Emil V. Nilsson.

På det som Nils Hydén kallar berget, med utsikt över Östharmmarsfjärden, är jordlagret tunt. Här blommar mängder av gullviva *Primula veris* och Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina*. FOTO: Stefan Olander.

Vi fortsätter till en sydvänd backe som sluttar ner mot havsstranden. Nils berättar om hur hans ängsintresse vaknade. Det hela började redan på 1960-talet när han som barn blev intresserad av fjärilar. Han hittade vingar av påfågelläga *Aglais io* och nässeljäril *A. urticae* i ladan på gården. Sedan gick han ut i markerna med håv och började utforska insektslivet i trakten.

På den tiden fanns det gott om mnemosynefjäril *Parnassius mnemosyne* i området. Den sista gången Nils såg fjärilen vid markerna runt gården var år 2000. Då hade han hållit på och samlat fjärilar i hela Norden under trettio år, men med tiden hade han också blivit allt mer intresserad av arternas ekologi. Han fick upp ögonen för vilket problem igenväxning var även på de karga och torra markerna runt gården.

– Det började med att jag gick där med buksax och klippte sly för att jag med egna ögon såg hur fjärilarna blev färre, berättar han. Mina föräldrar drev med mig när jag berättade hur jag sågade bort tallgrenar. Men med tiden blev hans ansträngningar

allt mer fokuserade och markerna blev allt öppnare. Föräldrarna blev allt mer positiva.

– Det här är Bryggbacken, säger Nils och pekar ut över en öppen yta på några tiotal kvadratmeter som är helt översållad av blommande gullviva.

Tidigare var backen helt igenvuxen med taggbuskar och lövsly, men Nils har tydliga minnen av hur det såg ut på platsen när det var öppet. Precis här brukade mnemosynefjäril flyga talrikt. På 60- och 70-talen kunde man se femton individer flyga över ängsmarken på en och samma gång. Efter att Nils startade restaureringen 2006 har Bryggbacken åter blivit en öppen gräsmark. Tyvärr går det allt sämre för mnemosynefjärilen som idag är rödlistad som Starkt hotad (EN) med ett åtgärdsprogram. Även om mnemosynefjärilen inte kommit tillbaka så ökar en av dess värdväxter, sloknunneört *Corydalis pumila*, i området.

Nils sätter sig ner på gräset och tittar nyfiket på en orkidé. Det är en kalkgynnad art som växer i torrare delar av ängs- och

Hällebräcka *Saxifraga osloënsis* är en art med hybridursprung som bara finns i Skandinavien. De största förekomsterna av arten finns i östra Uppland. Biologen Lars-Thure Nordin upptäckte arten på Nils Hydéns marker år 2006. FOTO: Emil V. Nilsson.

naturbetesmarker och som fortfarande är ganska vanlig längs Roslagskusten.

– Här har vi Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina*. För tio år sedan dök den första plantan upp och idag är det 38 plantor på Bryggbacken och tusentals i hela området.

Små vågor från havsviken rullar in mot stranden med ett rogivande kluckande. I närheten växer rosettjungfrulin *Polygala amarella*. Blommorna har en klarblå färg. Även jungfrulin *P. vulgaris* och toppjungfrulin *P. comosa* har ökat på markerna som Nils sköter men de blommar först om någon vecka.

Hundra meter från havsstranden finns en öppen ängsdel nedanför en bergsknalle. Här tog en tidigare djurägare hö fram till slutet av 1990-talet då han slutade med djuren. Ängen började snart växa igen med sälg *Salix caprea* och klibbal. Då köpte Nils en begagnat traktor, en Massey Ferguson, med balvagn och ett gammalt slätteraggregat. Idag slår Nils och hans vänner ängarna under

hela sensommaren och vänder på höet så att en lantbrukare kan pressa och göra rundbalar av det. Själva höhanteringen gör att det sprids frön över ängarna. Här växer nu korskovall *Melampyrum cristatum*, jungfrulin och även Adam och Eva har börjat vandra ut i den allt mer näringsfattiga grässvålen.

– Jag hittar något nytt här varje år, berättar Nils entusiastiskt. Är det inte en ny art så är det fler plantor av någon art som gynnas av den här typen av hävd.

Längre upp på berget stannar vi till på en plan gräsyta omgiven av släta klippor. Nils berättar att det var en riktig slyskog här tidigare av björk, ek *Quercus robur* och rönn *Sorbus aucuparia*.

– För tjugo år sedan högg jag ner det mesta och den sista lövdungen fick jag bort för sju år sedan. Nu är området lika öppet som det var på 1950-talet. Marken täcks av en vacker ängsflora med Adam och Eva,

nattviol, jungfrulin och här hittade jag backfryle *Luzula divulgata* för första gången. Hela backen har fullständigt ändrat karaktär efter restaureringen.

År 2020 skickade Nils några strån av det han misstänkte var halvgräset backfryle till Sebastian Sundberg på SLU Artdatabanken. Det visade sig stämma och nu har Nils hittat den på flera platser i området. Arten beskrevs först 1979 av botanisten Jan Kirschner och därför är det än idag osäkert var arten finns i Sverige. Efter det första fyndet har Nils hittat backfryle på många fler platser på backarna och menar att den inte är ovanlig på de torra ängsmarker med ek som han sköter om.

Allt är inte en dans på rosor för ängarnas förkämpe. På sommaren 2019 kom det vildsvin till området.

– På bara några dygn hade de bökat upp stora delar av ängen där det växte gott om Adam och Eva. Jag tror att de hann äta upp ungefär tvåtusen rotknölar av orkidén.

Nils monterade snart ett elstängsel med låga trådar runt backarna för lite mer än ett år sedan. Sedan dess har han inte sett till ett enda vildsvin. Som tur var kommer orkidéerna tillbaka, sakta men säkert.

På krönet av berget hittar vi en av de växter som är typisk för torra, solexponerade och kalkrika marker, nämligen kattfot *Antennaria dioica*. Kattfoten är skildskonad med antingen bara hanblommor eller bara honblommor på varje individ. På Nils marker har kattfoten ökat, inte minst genom att varje planta har kunnat breda ut sig över en större yta tack vare den återupptagna hävden.

Nils fagar ordentligt på våren. Förr använde han en räfsa för att få bort fjolårsförna och skapa jordblottor, men efter att han fick problem med fingarna började han använda en kraftig ryggburen lövblås istället. Han blåser helt enkelt bort all lös död växtlighet som ligger på marken. Det är framför allt eklöv men även tallbarr, kottar och annat.

– Min uppfattning är att vårfagningen är viktig för att det blir mer blottad mark där nya plantor kan etablera sig, berättar Nils.

Vi fortsätter vår promenad lite längre upp på berget. För trettio år sedan var det igenvuxet också här med unga tallar, nyponrosor och enstaka granar. Nu ligger berggrunden i dagen på många platser och grässvålen är solbelyst. Någon enstaka ek och enbuske är det enda som erbjuder skugga idag. Här växer det solvända *Helianthemum nummularium*, backnejlika *Dianthus deltoides*, backförgätmi-gej *Myosotis ramosissima* och vårförgätmi-gej *M. stricta*.

År 2006 upptäckte biologen Lars-Thure Nordin den ovanliga arten hällebräcka *Saxifraga osloënsis* här uppe på klippängen. Den är rödlistad som Sårbar (VU) och växer ofta i små grupper precis i kanten mellan moss-täcket och det nakna berget. Hällebräcka har tre- till femflikiga blad och kronblad som är mer än dubbelt så långa som foderflikarna. Arten har uppkommit efter senaste istiden och ser ut som ett mellanting av sina två föräldraarter grusbräcka *S. tridactylites* och klippbräcka *S. adscendens*.

– Nu ser det nog ut som det gjorde på 1950-talet under de sista åren som det gick kor här. Nils tittar på alla blommor med ett belåtet leende på läpparna. När växterna blommar får ängsskötare sin belöning. **SBT**

Läs mer

Sundberg, S. 2020: Revision av artfaktablad – Saxifraga osloënsis, hällebräcka. Artfakta. SLU Artdatabanken. <artfakta.se/artbestamning/taxon/saxifraga-oslo-nsis-1449> hämtad 2023-01-26.

Kirschner J. 1979: A new species of the *Luzula campestris*-multiflora complex in Central Europe. *Folia Geobot. Phytotax.* 14: 431–435.

Emil V. Nilsson är redaktör för Svensk Botanisk Tidskrift. emil.v.nilsson@svenskbotanik.se

